

KONCEPCIJA RAZVOJA POLJOPRIVREDE CRESKO-LOŠINJSKOG OTOČJA

CONCEPTION OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT ON THE CRES AND LOŠINJ'S ISLANDS

I. Antončić

Sažetak

Na cresko-lošinjskom otočju postoje svi prirodni uvjeti za obnovu i razvoj ratarstva i vrtljarstva, vinogradarstva, maslinarstva s ostalim voćarstvom, te pašnjačko-ovčarske proizvodnje. Limitirajući su faktori nedostatak radne snage i vode, rascjepkanost posjeda, nedovoljna ekonomska motiviranost i nepostojanje poljoprivredne službe. Cilj poljoprivredne djelatnosti, čime će se obogatiti turistička ponuda, osigurati proizvodnja jednog dijela hrane potrebne za stanovništvo, te spriječiti daljnje propadanje poljoprivredno - proizvodnih kapaciteta.

1. UVODNA RAZMATRANJA

1. 1. Poslijeratni uzroci zaostajanja poljoprivrede na otocima

U poslijeratnom razdoblju poljoprivreda velikog broja jadranskih otoka pod udarom je niza privredno - političkih i socijalnih kretanja, zbog kojih nazaduje. Naročito se to odnosi na stav društva prema poljoprivredi u usporedbi s drugim privrednim djelatnostima, koje su bile smatrane znatno značajnijim za privrednu budućnost zemlje. Razvoj drugih privrednih grana, posebno industrijalizacija, koja je dobila veliki zamah, otvara otočkom stanovništvu mogućnost suvremenijeg preživljavanja, s osiguranim ličnim dohotkom, točno utvrđenim radnim vremenom i drugim prednostima u odnosu na težak i privredno nesiguran život poljoprivrednika, pa otočki seljaci prihvaćaju zaposlenje izvan poljoprivrede. Ako to nije povezano uz preseljenje sa sela u industrijski centar, poljoprivreda tada postaje više ili manje dopunski izvor prihoda. U protivnom poljoprivreda se zapušta.

Istovremeno dok rad izvan poljoprivrede daje životnu sigurnost, na velikoj većini manjih otoka poljoprivreda, zahvaljujući vrlo nepovoljnim mjerama, koje društvo poduzima, ne pruža više nikakvu sigurnost primjerenog dohotka. Posebni razlog tomu je i prevladavajuća usitnjenost posjeda, zbog koje nije moguće organizirati značajniju robnu proizvodnju. Sve su to razlozi da je za seljaštvo na otocima jedini izlaz bio napuštanje poljoprivrede, a često i otoka, te potraga za drugim izvorima prihoda.

Razvoj turizma također pridonosi tome. S jedne strane zapošljavanjem u turizmu stanovništvo otoka dolazi do sigurnog i na lakši način ostvarenog dohotka, a s druge strane

* Izvod iz studije „Konceptija razvoja poljoprivrede na jadranskim otocima„ izrađena za potrebe I. faze selektivnog programa „Model dugoročnog društveno - ekonomskog razvoja jadranskih otoka„ SIZ znanosti SRH Ugovor 5303/1-88 od 21.6.1988.

turizam, što se tiče opskrbe hranom, daje priliku krupnim proizvođačima s kopna, kod kojih troškove suvremene proizvodnje može pokriti povećana proizvodnja. Na protiv niske cijene poljoprivrednih proizvoda nipošto ne potiču sitnog poljoprivrednog proizvođača da se hvata u koštac s velikim proizvođačima i isporučiocima hrane s kopna, već i zato što mu je unapređenje i razvoj prometnih veza s kopnom čak i tu jedinu prednost, koju je predstavljala njegova prisutnost na mjestu potrošnje hrane, učinilo nedovoljnom.

Na kraju zapušteni poljoprivredni potencijali zbog nebrige da se sačuvaju radi ponovnog oživljavanja proizvodnje, osim prirodnim neprijateljima, kao što su erozija i obraštanje makijom, izloženi su još jednom neprijatelju, koji ih dovodi do nepovratne devastacije. To je izgradnja infrastrukturnih objekata, kao cesta, vodovoda, dalekovoda, te izgradnja stanova, sportskih i naročito turističkih objekata.

1.2. Nužnost i mogućnost ponovnog oživljavanja, te daljnjeg unapređenja otočke poljoprivrede.

Tradicionalna zanimanja stanovnika malih otoka su poljoprivreda, ribarstvo, pomorstvo i posljednjih desetljeća sve više turizam. Na većim otocima zanimanja se proširuju prvenstveno na brodogradnju i prehrabenu industriju, ali isto tako i na rad u ostalim industrijskim granama, prometu, uslužnim djelatnostima i drugim, sve u zavisnosti od stupnja razvitka pojedinih privrednih grana. Što je više tih djelatnosti na otoku i što je bolja njihova međusobna povezanost i uvjetovanost, to je trajniji i sigurniji, a i brži privredni i društveni razvoj otoka. Takvi otoci uživaju i materijalnu sigurnost, koja je od neprocjenljive koristi, naročito u kriznim situacijama, kada pojedina privredna grana može ili djelomično ili potpuno zakazati. To stanje, koje može biti kratkotrajno, ali koje može i dulje potrajati, otok s razvijenim privrednim djelatnostima u više grana, lakše i bezbolnije prebrođuje zahvaljujući nadoknadi, koju u tom, za jednu privrednu granu kriznom razdoblju, mogu pružiti druge privredne djelatnosti.

Mali otoci, ako ne razvijaju usporedo više privrednih grana, zbog svoje izoliranosti i stoga upućenosti na sebe same, u tom smislu vrlo su ranjivi. Međutim, što je česti slučaj, posebno je tomu pridonio razvoj turizma, koji je zadnjih desetljeća donio materijalno blagostanje, no uzrokovao zapuštanje prvenstveno poljoprivrede, koja je prestala u dohodovnom smislu biti zanimljiva.

Međutim, iako je razvoj otočkog turizma nesumljivo znatno doprinjeo zaostajanju, pa i napuštanju poljoprivredne proizvodnje, turizam je jedina od sada postojećih grana otočke privrede, koja može pomoći ponovnom oživljavanju i razvoju otočke poljoprivrede. Snaga i uloga turizma (u tom smislu) leži u tome, što s jedne strane turizam raspolaze sredstvima, koja je potrebno uložiti u obnovu i razvoj poljoprivrede, a s druge strane osigurava tržište za sve njezine proizvode.

Turizam od ulaganja u poljoprivredu ima dvojaku korist. Sasvim je sigurno da proizvodnja hrane na mjestu potrošnje danas opet predstavlja usporedbenu prednost, kako zbog (nastale) skupoće prijevoza, tako i zbog sigurnosti opskrbe. No otočka poljoprivreda ima još jednu za turizam i te kako značajnu usporedbenu prednost, a to je obogaćenje turističke ponude lokalnim proizvodima, koji se odlikuju svojom osebujnošću, raznolikošću i kvalitetom.

Osebujnost je odlika svih tradicionalnih proizvoda otočke poljoprivrede. Ona je sigurno posljedica klimatskih uvjeta u kojima žive, rastu i razvijaju se, kako biljke, tako i životinje. Meso otočke janjadi i kozlića na posebnoj je cijeni zbog okusa, koji je rezultat života stoke na pašnjacima, dakle izravnog utjecaja klime, no i posrednog kroz kvalitetnu

ispašu. Osim mesa tu je i vrlo cijenjeni proizvod svježe ovčje i kozje mlijeko, te sir. Uz ove stočne proizvode i biljna proizvodnja daje čitav niz proizvoda, koji se ističu svojom osebnjuošću, kao što su povrće, maslina, južno, pa i egzotično voće, grožđe, njihove preradevine vino i ulje.

Ne treba posebno isticati raznolikost te proizvodnje, koju čine razne vrste sireva, vina, raznolikog voća, ranog voća posebno južnog, mogućnost uzgoja na pr. aktinidije, svih vrsta povrća, pa i južnog povrća poput artičoke, komorača i dr. Za turističku ponudu od posebnog je interesa mogućnost ponude ovih proizvoda vrlo visoke kvalitete, naročito ponuda hrane proizvedene bez upotrebe kemijskih sredstava zaštite i gnojidbe, za što na otocima postoje uvjeti.

Otočka poljoprivreda neće moći u potpunosti podmiriti sve potrebe turizma niti po vrsti, niti po količini, no ipak baš zbog opisanih usporedbenih prednosti lokalnih proizvoda prehrane, turizam i poljoprivreda uzajamno se dobro upotpunjuju. Otočka poljoprivreda ima sve uvjete za razvoj ljekovitog i mirišavog bilja, pa i tu mogućnost turizam može vrlo dobro iskoristiti. Konačno treba napomenuti i mogućnost zapošljavanja izvan glavne turističke sezone znatnog broja turističkog osoblja, kojemu se u tim razdobljima može osigurati puno zaposlenje u poljoprivredi.

1.3. Osnovna načela pristupa razvoju poljoprivrede

Već spomenute usporedbene prednosti tradicionalne otočke poljoprivrede, odnosno njezinih proizvoda, te njezin značaj za obogaćivanje turističke ponude upozoravaju da se prvenstveno trebva razvijati takva proizvodnja. Njezino proširivanje uvođenjem novih proizvodnji, može biti isključivo zbog upotpunjavanja asortimana i zbog boljeg iskorištavanja postojećih kapaciteta, uvijek međutim vodeći računa da se ne naruši postojeći sklad.

Istovremeno razvoj otočke poljoprivrede ne može se osnivati na konzerviranju postojeće tradicionalne tehnologije proizvodnje, već nju treba unapređivati oplemenjivanjem stoke i bilja, uvođenjem novih postupaka, primjenom suvremenih dostignuća u uzgoju, zaštiti i primarnoj preradi. Proces proizvodnje treba osuvremeniti mehanizacijom, automatizacijom i primjenom svih tehničkih dostignuća, kojima se postiže racionalno iskorištavanje radne snage i olakšava ljudski rad.

Pristup razvoju poljoprivrede mora biti planski. Prije početka svake akcije moraju za određeno područje biti pripremljeni planovi razvoja poljoprivrede, koji se osnivaju na studijama prirodnih mogućnosti, planovima razvoja turizma, te procjeni uloge, koju razvoj lokalne poljoprivredne proizvodnje može imati za razvoj turizma i očuvanje postojećih poljoprivrednih naselja i kapaciteta.

Za objedinjavanje svih djelatnosti vezanih za ponovno oživljavanje, razvoj i unapređenje poljoprivrede mora postojati poljoprivredna služba. Jedan od prvih zadataka, koju takva služba vezana uz općinsku upravu mora preuzeti je sređivanje imovinsko - pravnih odnosa. Stanovništvu, koje je iselilo i više ga ne zanima ponovno oživljavanje poljoprivrede, odgovara konzerviranje postojećeg imovinskog stanja, međutim bilo kakav razvoj poljoprivrede nemoguće je zamisliti dok se ne srede imovinsko - pravni odnosi. Tek kada se utvrde vlasnici i upoznaju njihove namjere, mogu se stvoriti uvjeti za primjenu Zakona o iskorištavanju poljoprivrednog zemljišta.

Daljnji zadatak poljoprivredne službe bio bi pristup izradi i prikupljanju programa razvoja poljoprivrede. Ona bi morala sudjelovati u realizaciji svih tih programa pružajući stručnu pomoć poljoprivrednicima. Taj zadatak bio bi stalan, jer se samo može osigurati

primjena suvremenih dostignuća. Predmet ovih akcija su u pravilu zapuštena područja i samo dobro organizirani rad stručne službe može osigurati uspjeh.

Stručni kadrovi potrebni za razvoj otočke poljoprivrede su oskudni po broju i stupnju školovanosti. Klasično poljoprivredno školstvo, poput nekada poznatih škola u Poreču, u Kaštelima, i dr. danas više ne postoji, a zagrebački Fakultet poljoprivrednih znanosti nema u redovitom programu školovanje takvih profila stručnjaka. Problem je vrlo akutan i kompleksan, pa zahtijeva hitan i temeljit pristup njegovom rješavanju. Poljoprivredna služba sa svoje strane mora organizirati stimuliranje školovanja srednje i visoko obrazovanih kadrova, te biti organizator stalnog doškovanja i izobrazbe poljoprivrednika.

Kada se srede imovinsko - pravni odnosi i pripreme programi može se pristupiti realizaciji. Korisnici proizvodnih površina mogu biti postojeći vlasnici, koji ih obrađuju, što je svakako najpovoljnije. Ako takvih nema, površine se daju na upotrebu poduzećima, zadrugama ili poduzetnicima. Obaveza je ovih rad u skladu s programom područja.

Izbor korisnika zavisit će o veličini proizvodnih površina. S obzirom da na otocima veće aglomeracije nisu česte, vjerojatno će najbolji način iskorištavanja biti davanje u zakup poduzetnicima.

Znatne mogućnosti proizvodnje visoko kvalitetne hrane, kao što je stolno grožđe, povrće, voće, naročito južno voće i dr. postoje i kod nepoljoprivrednog stanovništva u većim mjestima. Poljoprivredna služba mora organizirati i usmjeravati takvu proizvodnju.

Da bi uspjeh bio potpun mora biti osiguran plasman proizvoda. I ovdje poljoprivredna služba ima odgovoran zadatak organizacije pravovremenog ugovaranja otkupa, a zatim i organizacije prihvaćanja proizvoda, kojima je potrebno uskladištenje ili primarna dorada, odnosno prerada.

2. RAZVOJ POLJOPRIVREDE CRESKO - LOŠINJSKOG PODRUČJA

2.1. Prirodne mogućnosti

Prema podacima „Studije tala i površina pogodnih za poljoprivredu i šumarstvo SO Cres - Lošinj„ (1988.) ukupna površina skupine otoka iznosi 51300 ha. Prema načinu iskorištavanja te su površine raspoređene kako slijedi:

Analizirajući gornje podatke uočuje se da na poljoprivredu otpada 37 % površina, dok šume, te krš i novonarasle šume zauzimaju 63 %. Prema ranijim podacima poljoprivredne su površine zauzimale oko 44 %, što znači da je posljednjih desetljeća došlo do povećanja šumskih površina. Međutim treba upozoriti da je stanje još lošije, jer prema podacima navedene studije sada se iskorištava svega 946 ha oranica i vrtova ili 31 % od njihove ukupne površine, samo 70 ha vinograda, tj. zanemarivih 8 %, te 543 ha voćnjaka ili 48,4 %. Drugim riječima to znači da je ostatak obradivih površina potpuno napušten, što upozorava na štetu, koja iz toga proizlazi, jer se poljoprivredni proizvodni potencijal, zbog pogubnog djelovanja erozije, koja uzima danak, nepovratno smanjuje. Također je opća pojava da se na tim plodnim tlima širi makija koja pomalo obrašćuje šume, pa će eventualni povratak tih površina poljoprivrednoj proizvodnji zahtijevati svakim danom sve značajnija sredstva, koja će u tu svrhu trebati osigurati.

Obradive su površine razasute po cijeloj otočkoj skupini. Podijeljene su u pravilu u bezbroj sićišnih parcela. Postoji nekoliko značajnih aglomeracija, oranica i vrtova na Unijama, Kurilama, Čunsko polje i dr., vinograda na Susku, Bale, maslenika u creskom polju i još poneko manje polje u blizini naselja.

Tablica br. 1

Struktura površina

	H e k t a r a			%		
	brutto	gromače i suhozidin e	netto			
Oranice i vrtovi	3272	233	3039	59,9	16,4	6,1
Vinogradi	1118	210	908	17,9	*c2P 4,9	1,8
Voćnjaci	1786	660	1126	22,2	6,1	2,2
Obradivo-ukupno	6176	1103	5073	1000,0	27,4	10,1
Travnjaci			13477		72,6	26,9
Poljoprivredno zemljište-ukupno			18550		100,0	37,0
Šumsko zemljište			21760			43,3
Neplodno i novoobraslo- ukupno			9887			19,7
Sveukupna površina			50197			100,0

Limitirajući faktori poljoprivredne proizvodnje na obradivim površinama ovog područja su usitnjenost posjeda, te nestašica radne snage i vode. Usitnjenost posjeda sredjivanjem imovinsko - pravnih odnosa se ublažiti, jer se, gdje za to postoje uvjeti, posjedi mogu povećati i time stvoriti preduvjet za razvoj suvremene proizvodnje. Što se tiče nestašice radne snage, taj problem može riješiti ranije opisani planski pristup oživljavanju i razvoju suvremene dohodovno zanimljive poljoprivredne proizvodnje. Nestašicu radne snage, kako je u predhodnom poglavlju već napomenuto, ublažit će i primjena suvremenih tehničkih sredstava i pomagala, kao što su strojevi, uređaji, građevinski objekti i dr., jer se njima s jedne strane olakšava ljudski rad i time svakako smanjuje odbojnost prema radu u poljoprivredi, a s druge strane smanjuje potreban broj radne snage.

Nestašicu vode potrebno je ublažiti navodnjavanjem i pravilnim izborom usjeva. Ta je nestašica naročito značajna u ljetnim mjesecima. Za navodnjavanje u tom razdoblju postoje ograničene mogućnosti. Računati u tu svrhu na upotrebu vode iz otočkog vodovoda nije prihvatljivo, kako zbog velikih zahtijeva turizma, tako i zbog visoke cijene koštanja vode iz vodovoda. Druga mogućnost su lokalni izvori i skupljanje kišnice. Ova voda je znatno jeftinija, no količine su ograničene, pa tu mogućnost natapanja treba predvidjeti samo za visoko dohodovnu proizvodnju određenih vrsta voća i povrća. Posebno treba upozoriti na potrebu izbora vrlo racionalnih sustava navodnjavanja, na primjer sustava „kap po kap“, kako bi se što više smanjile potrebne količine sprječavanjem rasipanja vode i evaporacije. Svakako da za pogon crpki prvenstveno treba predvidjeti što jeftiniju energiju, kao što je na primjer energija vjetra.

Za ublažavanje nestašice vode velike mogućnosti pruža pravilan izbor usjeva, kao što je uzgoj ozimina i biljki dubokog korijena.

Čak 72,6% površine od ukupnog poljoprivrednog zemljišta zauzimaju pašnjaci, što znači da su oni veliko bogatstvo, kada je riječ o poljoprivredi. Računa se da se sada na

njima ekstenzivno uzgaja oko 30.000 ovaca, međutim stanje ne zadovoljava. Osim u slučaju otoka Unije, pašnjaci se nesistematski iskorištavaju i takvo ekstenzivno gospodarenje ima za posljedicu smanjenu proizvodnju kvalitetnih trava i postepeno prepuštanje pašnjačkog potencijala makiji i šumi.

2.2. Koncepcija razvoja pojedinih grana poljoprivrede

Grane poljoprivredne proizvodnje čiji je razvoj moguće predvidjeti na cresko-lošinjskom otočju su ratarstvo, vrtljarstvo, vinogradarstvo, maslinarstvo, voćarstvo, pašnjarstvo i stočarstvo. Svaka od tih grana u odnosu na ovo područje ima svoje specifičnosti, što znači da mogućnosti, koje one općenito pružaju moraju biti vrlo selektivno iskorištene.

U nastavku će svaka od navedenih grana biti posebno obrađena, a u ovom uvodnom dijelu potrebno je posebno se osvrnuti na stočarsku proizvodnju.

Prirodni uvjeti ovog područja ograničavaju stočarstvo isključivo i samo na pašnjačko ovčarstvo i kozarstvo. Nikakav stajski uzgoj te stoke ne može naći opravdanja, jer je glavna proizvodnja krme na pašnjacima, pa nije moguće predvidjeti racionalnu opskrbu stanja krmom. Stajsko držanje većeg broja ovaca i koza zagađivalo bi okolinu, što se u ovom turističkom području ne može dopustiti. Oko staja skupljale bi se velike količine gnoja, čija bi otprema radi iskorištavanja u polju bila skopčana s nizom tehničkih poteškoća.

Isto vrijedi i za peradarstvo čiji razvoj u obliku osnivanja peradarske farme je neprihvatljiv, kako zbog zagađivanja okoliša intenzivnim zadahom i značajnom proizvodnjom gnoja, tako i nemogućnosti racionalne opskrbe hranom.

Ne tako davno predlagao se razvoj govedarstva i svinjogojstva. Bez obzira da li se radilo o na pr. držanju mliječnih krava ili sezonskom tovu junadi ništa od govedarstva koje uvijek zagađuje okoliš, te zahtijeva veliku raspoloživu količinu vode i koje se ne može ovdje racionalno opskrbiti stočnom hranom, ne dolazi u obzir. Za tov svinja opravdanje je bila pretpostavka da se u hotelima baca dnevno velika količina otpadne hrane, koja bi se mogla iskoristiti za proizvodnju svinjskog mesa. Osim što za uzgoj svinja vrijedi također da bi zagađivao okoliš, zahtijevao veliku količinu raspoložive vode, nije točno da raspoloživi hotelski otpaci hrane po količini mogu biti dovoljni za veći broj svinja. Osim toga zbog onečišćenosti plastičnim otpacima i detergentima ovi otpaci traže posebni postupak prije upotrebe za hranu svinjama.

Na kraju ovih razmatranja o peradarstvu, govedarstvu i svinjogojstvu treba reći da se držanje malog broja kokoši, poneke krave ili tov poneke svinje može predvidjeti samo tamo, gdje za to, s obzirom na zagađivanje i opskrbu hranom postoje uvjeti, no nikako se ne mogu predvidjeti veće skupine te stoke.

2.2.1. Ratarstvo i vrtljarstvo

Ratarsku proizvodnju treba usmjeriti prema proizvodnji stočne hrane, mirisnog i ljekovitog bilja, te proizvodnju ljudske hrane. Daljnje načelo, kod izbora usjeva, mora biti što manja potreba ljudske radne snage, odnosno mogućnost racionalne mehanizacije te proizvodnje i konačno usjevi moraju biti prikladni za uzgoj u sušnim uvjetima.

S obzirom da ovčarstvo i kozarstvo treba što prije organizirati za intenzivnu proizvodnju, ratarski usjevi, za takvu proizvodnju trebaju osigurati potrebnu krmu i to sijeno i zrno. Za sijeno je najprikladnija lucerna, koja se dobro uklapa u uvjete rasta u sušnim uvjetima, jer je biljka dubokog korijena te preživljuje sušno razdoblje bez većih posljedica. Višegodišnji je usjev, a daje bez navodnjavanja u pravilu tri otkosa godišnje. Jedan dio njezinog uzgoja moguće je istovremeno usmjeriti i u sjemensku proizvodnju, koja zbog

izoliranosti otočkih proizvodnih površina može proizvesti visoko kvalitetno sjeme. Dakle riječ je o usjevu, koji može biti visoko dohodovan. Postoje i drugi usjevi prikladni za sijeno, kao što su jednogodišnje travno-djetelinske smjese čiju je mogućnost primjene još potrebno istražiti s obzirom na oskudna iskustva s tim usjevima na ovom otočju.

Vrlo prikladna zrnata hrana u ovčarstvu je ječam, koji s obzirom da se ubire početkom ljeta, ne stradava od ljetne suše. Naprotiv kukuruz za zrno, jer se radi o jarom usjevu, nije prikladan zbog nesigurnog priroda, jer uspijeva samo u kišnom ljetu, dok inače u pravilu uvijek podbaci. Siliranje stabljike, da bi se djelomično spasio usjev, kada je zbog suše ugrožena proizvodnja kukuruza, ne dolazi ovdje u obzir, budući da se silaža ne primjenjuje u ovčarskoj proizvodnji.

U ratarskoj proizvodnji, zbog potrebe plodosnjene, doći će do potrebe uvođenja i drugih usjeva od kojih su neki za ljudsku, a neki za stočnu hranu. Ti usjevi mogu biti pšenica, zob, pivski ječam, krumpir i dr., a budući da svi završavaju proizvodni ciklus do ljetnih suša, dobro se uklapaju. Posebnu pažnju ovdje treba obratiti na krumpir, koji mora biti uzgajan isključivo kao rani, kako bi do nastupa ljetnih suša dao zadovoljavajući prirod, pojavio se na tržištu na početku sezone i time ostvario zadovoljavajući dohodovni učinak. Nedovoljno je proučena mogućnost jesenskog uzgoja krumpira, koji bi dospio do početka zime i bio vrlo cijenjen u turističkoj ponudi, pa u tom pravcu treba istraživati.

Proizvodnja mirisnog i ljekovitog bilja također zahtijeva organizirani pristup putem prethodnih istraživačkih radova. Opće je poznata činjenica da se u uvjetima mediteranske klime postiže visoka kvaliteta tih usjeva i da se ti proizvodi traže na tržištu. S obzirom da se ovdje ne radi o skupljanju samoniklog bilja, već o organiziranoj ratarskoj proizvodnji, treba provesti istraživanja kako bi se dobila potrebna saznanja o izboru usjeva, tehnologiji proizvodnje i mogućnosti plasmana.

Ne treba posebno isticati da se opisana koncepcija ratarske proizvodnje svih navedenih usjeva može na prikladan način mehanizirati, pa prema tome zadovoljava u pogledu potrebe za ljudskom radnom snagom, kojom područje oskudijeva. Za sve radove od pripreme tla do ubiranja i prijevoza reprodukcijanskog materijala i plodina postoje strojevi i oruđa, koji su po vrsti zajednička za sve usjeve osim za košnju i spremanje sijena, te sadnju, uzgoj i vadenje krumpira, za koje su radove potrebni posebni strojevi.

Proizvodnja povrća, za razliku od ratarskih usjeva mnogo je složenija. U prvom redu proizvodnja povrća zahtijeva znatne količine vode, pa je ograničava mogućnost dobave vode. Prema tome, ukoliko se ne radi o proizvodnji za koju postoji osigurana dobava vode iz lokalnih izvora, tada ista mora biti prvenstveno orjentirana na zimsko povrće. Drugi teško rješivi problem proizvodnje povrća je velika potreba za ljudskim radom, odnosno teškoća racionalne mehanizacije proizvodnog procesa. Opet i ovdje, ako postoji dovoljno radne snage može se predvidjeti odgovarajući obim proizvodnje. Na cresko-lošinjskom području stanovništvo, koje se bavi takvom proizvodnjom sve više stari, pa se može očekivati, zbog slabe prinove da će se ta proizvodnja polako gasiti, odnosno da će opstati, što se radne snage tiče, samo ona značajnije mehanizirana proizvodnja, koju će htjeti prihvatiti mladi naraštaj. U mehanizaciji proizvodnje povrća nema značajnih poteškoća kod obrade tla, sadnje, njege i zaštite usjeva, te prijevoza plodina. Svi se ti radovi obavljaju strojevima i oruđima, što su u pravilu istovrsna za sve vrtno, a često i ratarske usjeve. Velika poteškoća nastaje međutim kod ubiranja plodina, bilo da je riječ o vadenju luka ili mrkve, sječenju glava i utovaru salate, kupusa, cvjetače ili pak o ubiranju rajčice, paprike i drugih osjetljivih plodina. Tada je za svaku vrstu povrća potreban poseban vrlo složen, pa zato i skup stroj. Proizlazi da eventualnu, količinski značajniju proizvodnju povrća treba ograničiti na manji broj vrsta i to samo onih za koje postoji rješenje mehaniziranja ubiranja plodina.

Na otoku Unije postoji polje ukupne površine 217 ha. Prema provedenim istraživanjima Instituta za agroekologiju, Zagreb, od te površine oko 47 ha predstavljaju pitka, 58 ha srednje duboka i oko 112 ha duboka tla. Od toga za poljoprivrednu proizvodnju prikladno je oko 168 ha. Ovo polje je ujedno i najznačajnija aglomeracija ratarskih površina na cresko-lošinjskom području. S obzirom da je turističko-ugostiteljsko-opskrba organizacija „Jadranka„ iz Malog Lošinja na otoku Unije organizirala ovčarsku proizvodnju na oko 120 ha unijskog polja organizirana je ratarska proizvodnja prema naprijed iznesenim načelima, a koja u ovoj fazi ovčarske proizvodnje mora osigurati dohranu za oko 2000 ovaca. U tu svrhu proizvodi se sijeno lucerne, ječam i kukuruz u zrnu. Na preostalim se površinama proizvodi pšenica, manja količina krumpira i povrća, a istražuje se mogućnost proizvodnje drugih krmnih usjeva, te mirisnog i ljekovitog bilja.

Ratarske površine na ostalim područjima su vrlo raštrkane, no znatne po ukupnom obimu. Proizvodnja na njima je međutim, s obzirom na mogućnosti, beznačajna. Kako se na cijelom području sada na pašnjacima uglavnom ekstenzivno uzgaja oko 30.000 ovaca, a tu je proizvodnju moguće i potrebno intenzivirati, očigledna je nužnost organiziranja ratarske proizvodnje kreme potrebne za dohranu ovaca. Svakako da će se ona i na tim više manje raštrkanim proizvodnim površinama morati prema potrebi i mogućnostima nadopunjavati sjemenskom proizvodnjom, uzgojem krumpira, mirisnog i ljekovitog bilja i dr.

Proizvodnjom povrća, sada se na cresko-lošinjskom području bavi, osim za vlastite potrebe, vrlo mali broj stanovništva. Trebalo bi predvidjeti, u skladu s mogućnostima, oživljavanje i razvoj vrtljarstva. Mogućnosti, koje pruža klima daju priliku za uzgoj i posebnih vrsta povrća, poput artičoke, koromača, šparoge, a što je zbog mogućeg plasmana u turizmu, ali i u izvozu na druga područja, pa i izvan zemlje svakako potrebno iskoristiti. Osim proizvodnje na malom posjedu, za proizvodnju povrća treba iskoristiti i veće raspoložive površine, to su npr. „rasadnik„ na Čikatu, ali svakako i čunsko polje. Ovo polje čije je površina oko 12 ha i koje je sada zapušteno i djelomično obraslo makijom ima dvije prednosti. Nalazi se u neposrednoj blizini turističkih objekata Lošinja, a s obzirom na blizinu većih naselja može se računati i na manji problem pronalazjenja potrebne radne snage, posebno za sezonske radove. Konačno u neposrednoj blizini polja prolazi i otočki vodovod, pa se, naročito izvan turističke sezone, može računati i na opskrbu vrtljarske proizvodnje izvjesnim količinama vode. Kako je ovdje poznata povremena pojava kasnih mrazeva, proizvodnju treba uskladiti s problemom, koji nameće ova prirodna pojava.

2.2.2. Vinogradarstvo

Vinogradarske proizvodne površine nalaze se posvuda na otočju. Riječ je o površinama, koje su prikladne za vinogradarsku proizvodnju i na kojima je nekada rasla vinova loza. Danas se od ukupno 908 ha iskorištava svega oko 70 ha ili 8%. Najveća aglomeracija tih površina je na otoku Susku, tj. oko 260 ha, zatim na Puntiću, gdje površina lokacije Bale iznosi oko 10 ha, dok je ostatak raštrkan po cijelom području, a radi se o malim vinogradima, koje je uzgajalo svako seljačko domaćinstvo. Treba napomenuti da su i površine pod oranicama i vrtovima također prikladne za uzgoj vinove loze, pa prema tome za razvoj vinogradarstva, što se tiče prikladnih površina, postoje velike mogućnosti. Isto tako i klimatski su uvjeti kao stvoreni za tu proizvodnju, a vinova loza svojim svojstvom dubokog ukorjenjivanja osigurava primjeren urod i u sušnim prilikama. Međutim stanovništvo je napustilo poljoprivredu, dakle i vinogradarstvo, pa ponovno oživljavanje i te proizvodnje i njezin daljnji razvoj treba osnivati na osuvren-

jivanju tehnologije proizvodnje, dok se tradicionalni, uglavnom ručni način rada od obrade do ubiranja, pa i nošenje uroda na leđima ili glavi, više ne može predvidjeti. Preostale vinograde, koji su još i danas u rodu obrađuju i njeguju ostarjeli vinogradari i zato ta proizvodnja pomalo jenjava i odumire. Među mladim otočanima postoji zanimanje za vinogradarstvo, ima već i pojedinačnih pokušaja obnove obiteljskog vinograda, pa ta nastojanja treba usmjeriti prema suvremenom vinogradarstvu.

Proizvodnja grožđa može biti za vino ili za stol. Tehnologija proizvodnje do berbe grožđa gotovo je istovrsna, pa se prema tome suvremenoj proizvodnji obrada tla, njega i zaštita mehanizira istim strojevima. Vinsko grožđe može se rezati i brati strojevima, a utovar, prijevoz i istovar obavljaju se u rasutom stanju. Naprotiv, kod stolnog grožđa berba je ručna, priprema za otpremu isto tako, a otprema se u plitkim sandučićima vrlo oprezno da ne dođe do oštećenja grožđa. S obzirom na povoljne klimatske uvjete, te na potrebe tržišta, na cresko - lošinjskom području treba razvijati proizvodnju kako vinskih, tako i stolnih sorata grožđa.

Za pristup ponovnom oživljavanju i razvoju vinogradarstva najprikladniji su bivši vinogradi otoka Suska. Radi se o oko 220 do 250 ha vinograda od kojih je oko 200 ha u jednom komadu na gornjem platou otoka podijeljenom visinski na nekoliko terasa. Ostatak su mali vinogradi, često jednoredni na uskim terasama smještenim na strmim rubovima otoka. Na platou, gdje je moguće potpuno mehanizirati proizvodnju primjenom i strojeva za rezidbu i kombajna za berbu grožđa treba predvidjeti plantažni uzgoj vinskih sorata, dok će se na uskim terasama predvidjeti stolne sorte. Njihova će se proizvodnja moći razvijati samo u skladu s mogućnostima stanovništva otoka pod uvjetom da im proizvodnja kvalitetnih stolnih sorti dohodovno bude privlačna, pa se odluče da u vinogradima na uskim terasama, koji će se uglavnom ručno obrađivati, rezati, njegovati, zaštićivati i brati nađu svoje glavno ili još prihvatljivije, dopunsko zanimanje.

Glavni problem na koje se na Susku nailazi pri pristupu revitalizaciji vinogradarstva su neriješeni imovinsko - pravni odnosi. Taj posao treba obaviti najprije, a zatim kada se saznaju namjere vlasnika, može se predvidjeti za iskorištavanje površina, koje njihovi vlasnici žele prodati ili dati u najam osnivanje većeg ili više manjih poduzeća, te pristupiti arondaciji. I preostale vinograde, koji će htjeti sami nastaviti rad, treba obuhvatiti programima razvoja te ih isto tako usmjeriti u suvremenu proizvodnju vinskih, odnosno stolnih sorti grožđa.

Drugi značajni zadatak predstavlja otvaranje gospodarske prometnice, koja će omogućiti pristup strojeva proizvodnim površinama, te prijevoze reprodukcijских materijala u vinograde i grožđa iz njih u prerađivački pogon. Sada postoje samo uske staze, jer se je rad obavljao ručno, a materijali prenosili na leđima ili glavi. Prometnica će biti od velikog značaja za život na otoku, jer će povezati donje i gornje selo između kojih sada postoji mogućnost samo pješačkog prometa.

Već su obavljani potrebni istraživački radovi iz područja vinogradarstva, vinarstva i poljoprivrednog graditeljstva. Te radove su sufinancirali SIZ znanosti SRH i „Jadranka“, Mali Lošinj, a provodili su ih instituti Fakulteta poljoprivrednih znanosti, Zagreb. Institut za agroekologiju obavio je istraživanja pod naslovom „Hidropedološke pogodnosti i mjere uređenja površina u svrhu revitalizacije vinograda na otoku Susku“. Institut za voćarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo i vrtljarstvo obavio je inventarizaciju sortimenta i proučio neke ampelografske karakteristike sorata, proizveo cijepove za predviđeni pilot nasad, te obavio minivinifikaciju četiriju vinskih sorata grožđa s otoka Suska. Konačno Institut za mehanizaciju, tehnologiju i graditeljstvo u poljoprivredi proučio je teren i odredio optimalni pravac buduće gospodarske prometnice, te dao mišljenje o mjerama za saniranje građevinskog objekta zapuštene vinarije. Da bi se istraživanja nastavila i dovršila, kako

bi se prikupila potrebna saznanja za izradu tehnološkog projekta obnove vinogradarstva, potrebno je, osim osiguranja sredstava za istraživanja, dovršiti kartu otoka u razmjeru 1 : 1000 čija izrada je u toku.

Investicije za obnovu i razvoj vinogradarstva su vrlo visoke. Njih u slučaju uzgoja vinskih sorti grožđa na plantažama otoka Suska povećavaju znatni zemljani radovi, koje će trebati provesti prije sadnje. To su najprije gradnja prometnice, a zatim uređenje proizvodnih površina, kako bi se oblikovale parcele, koje omogućuju plantažni uzgoj i racionalnu primjenu strojeva. Slijedi priprema sadnog materijala, sadnja, te njega vinograda nekoliko godina, dok ne dođe u rod. Da bi se te investicije isplatile proizvedeno grožđe treba preraditi u vino, koje tržište mora prihvatiti. To se ne može ostvariti prema nekada uobičajenoj praksi, kada se prerada obavljala u individualnim podrumima. Da bi se proizvelo kvalitetno vino, koje će se moći i tako klasirati, a što znači i prodati po primjerenom cijeni, preradu grožđa u vino i doradu vina treba obaviti u tehnološki i tehnički suvremenom podrumu. U prvoj fazi obnove susačkog vinogradarstva treba osigurati podrumске kapacitete za primarnu preradu grožđa u vino, dok se kasnija dorada u toj fazi može predvidjeti u suvremenim podrumima velikih vinskih prerađivača. Tek kasnije kada susačko vinogradarstvo bude obnovljeno i kada se i na drugim vinogradarskim površinama ostalih otoka počnu proizvoditi veće količine grožđa za vino, kojem će također trebati osigurati preradu, moći će se proučiti i zaključiti da li je potrebno razvijati vlastite kapacitete za doradu vina.

Kod stolnih vrsta grožđa treba, da bi se investicije za obnovu isplatile, osigurati najprije proizvodnju visoko kvalitetnih sorti, a zatim odgovarajući postupak pri berbi, pakiranju i uskladištenju, ukoliko izostane brza otprema na drugo tržište.

Obnova vinogradarstva zahtijeva i prethodnu odluku o napuštanju lova na fazane na tim područjima. Sada je i uzgoj fazana i njihovo puštanje u prirodu na Lošinju, a naročito Cresu jedan od razloga zapuštanja vinogradarstva.

2.2.3. Maslinarstvo i ostalo voćarstvo

Zbog vrlo povoljnih prirodnih uvjeta za uzgoj maslina, još uvijek velikog postojećeg broja stabala i nekada mnogo značajnije proizvodnje ulja na cresko-lošinjskom području posebno je naglašena potreba obnove otočkog maslinarstva.

Aktivnih maslinika ima 543 ha, zajedno s gromačama i suhozidinama, na koje otpada oko 30 % površina, odnosno 163 ha, pa prema tome maslinici čine svega 380 ha. Međutim to je samo oko 30 % od nekadašnjih površina pod maslinama. Mnogo maslinika obraslo je makijom i u njima maslina i dalje vegetira, no u proizvodnom smislu ti su maslinici zapušteni, a čak i oni, koji su još u proizvodnji, iskorištavaju se vrlo ekstenzivno. Minimalna rezidba je sve što se još provodi. Zaštita od štetnika skoro je potpuno izostala, pa je proizvodnja mala i neredovita, često izostaje više godina.

Tehnološke mjere obnove maslinarstva su čišćenje maslinika od stranog raslinja, rezidba u pravcu formiranja krošnje, odgovarajuća gnojidba i posebno zaštita od maslinove mušice. Tim mjerama može se postići postepeno primjeren rod svakog stabla i redovitost proizvodnje, koja neće biti ograničavana zapuštenošću nasada ili čak potpuno onemogućena više godina uzastopce napadom mušice, već redovita svake godine. Vrlo su dobra iskustva s kombiniranjem ovčarstva i maslinarstva. Ovca gnoji maslinike, pase travu i time čisti površinu, ne dozvoljava time razvoj stranog raslinja, jer iznikle mladice uništi, a sama nalazi zaštitu od sunca i obično dovoljno paše.

Za obnovu otočkog maslinarstva od ogromnog su značaja i organizacijske mjere.

Proizvođačima treba osigurati programe obnove i stručnu pomoć, jer prije navedene tehnološke mjere znače i djelomičnu revoluciju u odnosu na tradicionalno maslinarstvo, pa maslinare treba stalno podučavati suvremenoj tehnologiji proizvodnje. Isto tako za rezidbu i za zaštitu treba osigurati organizirane i opremljene ekipe, koje će raspolagati sa suvremenim sredstvima za rezidbu i prskanje i staviti ih na raspolaganje maslinarima. Organizacijske mjere i ovdje znače sređivanje imovinsko-pravnih odnosa, kako bi se utvrdile površine maslinika, koje njihovi vlasnici ne žele ili ne mogu sami obrađivati i prema tome maslinici za koje će trebati osigurati drugi način iskorištavanja, kao što je davanje u zakup ili slično.

Osim onih za ulje treba razvijati i proizvodnju stolnih sorti maslina. Njihova potražnja je velika i vrlo su cijenjene. Ova proizvodnja može se osigurati na manjim površinama, a organizacija otkupa, dorada i pakiranje za tržište moglo bi dijelu nedovoljno zaposlenog stanovništva omogućiti dodatno zaposlenje izvan turističke sezone i dopunsku zaradu.

Postoje uvjeti i za razvoj plantažnog maslinarstva. Značaj takvog maslinarstva pred uzgojem u malim raštrkanim maslinicima je svakako sigurniji i veći urod maslina, jer je u plantažama bolja i lakša primjena suvremene tehnologije proizvodnje. Uz plantaže i prerađivački su kapaciteti bolje iskorišteni. Za cresko-lošinjsko maslinarstvo jedna ili više plantaža značilo bi s jedne strane stalnu demonstraciju prednosti suvremenog uzgoja maslina, a s druge strane oprema i kadrovi plantaža mnogo bi mogli pomoći razvoju i unapređenju maslinarstva u manjim maslinicima.

Prema prijedlogu Instituta za voćarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo i povrćarstvo, Zagreb, na Lošinju bi trebalo zbog odličnih klimatskih uvjeta pokrenuti proizvodnju bajama za koje postoji veliko zanimanje našeg tržišta. Zbog njihove velike energetske, odnosno hranidbene vrijednosti i ugodne arome u stalnom je porastu potrošnja bajama općenito, a posebno od strane konditorske prehrambene industrije. Osim u ishrani bajami nalaze na široku primjenu u farmaceutskoj industriji i kozmetici.

Na Lošinju za proizvodnju bajama, prema istom prijedlogu, vrlo je prikladna površina na Kurilama, gdje bi se uzgoj bajama mogao organizirati na oko 100 ha. U nastavku te površine na daljnjih 80 do 100 ha siromašnijeg tla mogao bi se podići maslinik. Ovakav voćarski objekt odlično bi iskoristio prirodne potencijale Kurila, spriječio degradiranje tih potencijala, sada dobrim dijelom gusto obraslih makijom i izloženih eroziji. Osim toga krajolik bi time znatno uljepšao svoj izgled, a cvatnja bajama bila bi i turistička atrakcija. Uzgoj ostalog voća nalazi, s obzirom na povoljne klimatske i ostale prirodne uvjete, opravdanje za razvoj na cresko-lošinjskom području. To dokazuje na primjer razvijena lokalna proizvodnja marelica, krušaka i jabuka na Iloviku, smokava, šljiva, bresaka, limuna, naranča, mandarina, a u posljednje vrijeme i aktinidija na Lošinju, trešanja na Cresu, bajama u Sv. Jakovu, dinja na Srakanama i dr. Ovo nabranje bilo je primjera radi, a mogućnosti su znatno veće. Nedostaju međutim potrebni programi razvoja voćarstva, a svakako treba razviti i istraživanja u cilju definiranja optimalnih lokaliteta za pojedine vrste voća. Posebno je zanimljiva mogućnost uzgoja južnog voća, pa tu usporedbeno prednost područja treba iskoristiti.

Već ranije je upozoreno na nužnost organiziranja poljoprivredne službe. Ovdje treba naglasiti da bi dobro organizirana stručna pomoć, rasadnička djelatnost, opskrba gnojivima i sredstvima zaštite, organiziranje ekipa za provedbu akcija zaštite od bolesti i štetnika, a svakako organiziranje stalnog i sigurnog otkupa silno unaprijedilo proizvodnju naročito južnog voća i kod nepoljoprivrednog stanovništva, koje nema dopunsko privređivanje u voćarstvu na vlastitoj okućnici.

2.2.4. Pašnjarstvo, ovčarstvo i ostalo stočarstvo

Travnjaci zauzimaju na cresko-lošinjskom području 13.477 ha, od čega je 89 ha livada, dok ostalo čine pašnjaci. Budući da te površine zauzimaju 72,6 % od sveukupne poljoprivredne površine otočja očito je njihovo značenje. Te pašnjačke površine tradicionalno služe ovčarstvu, što je i njihova jedina moguća namjena. One u svim programima razvoja poljoprivrede područja moraju tu jedino opravdanu namjenu i dalje zadržati. Činjenica je međutim, iako se računa da na pašnjacima cresko-lošinjskog područja pase, kako je već prije navedeno, oko 30.000 ovaca, pašnjaci se, osim na otoku Unije, ne iskorištavaju na suvremeni način, pa zato izostaje onaj dohodovni učinak, koji bi bilo moguće postići u skladu s mogućnostima ovog prirodnog potencijala.

Oživljavanje i daljnji razvoj pašnjačke, odnosno ovčarske proizvodnje može na cresko-lošinjskom području osigurati melioriranje i održavanje pašnjaka, njihovo pravilno iskorištavanje i suvremeni pristup selekciji i uzgoju stada. I ovom poslu treba prići planski, tj. nakon izrade odgovarajućih programa treba organizirati dio poljoprivredne službe, koja će se baviti tom granom poljoprivrede. Trebat će razmotriti koliki dio tog posla može preuzeti „Jadranka“, iz Malog Lošinja, koja je već pristupila suvremenoj pašnjačko-ovčarskoj proizvodnji na Unijama, a koliki dio Poljoprivredna zadruga u Cresu, koja sada na suviše ekstenzivan način organizira tu proizvodnju na društvenim pašnjacima na Cresu i sigurno nedovoljno djeluje u dosta razvijenom, opet ekstenzivnom, ovčarenju na svojem području.

Na većini postojećih pašnjaka biljni pokrov ne zadovoljava. Maha je uzelo neodgovarajuće bilje, na štetu krmnog, a dobar dio pašnjaka pomalo zauzima šumsko raslinje. Osnovne mjere melioriranja su krčenje i sječa neprikladnog biljnog pokrova, dosijavanja kvalitetnim travama i gnojidba umjetnim gnojivima. Već dok se pristupa provođenju navedenih mjera treba voditi računa da tako tretirani pašnjaci moraju odmah biti i iskorištavani. U čišćenju pašnjaka znatno može pomoći koza, pa za ove akcije treba raspolagati i potrebnim stadima koza, odnosno u fazi čišćenja pašnjaka prednost imaju mješovita stada ovaca i koza.

Daljnji posao na uređenju pašnjaka za suvremeno iskorištavanje je njegova podjela na pregone. U tu svrhu treba u prvom redu iskoristiti postojeće suhozidine, iste, ako su porušene ponovo podizati i gdje za to postoje uvjeti nadopunjavati podizanjem novih. Tamo gdje to nije moguće treba podići žičane ograde. Osim ograda na pašnjacima treba izgraditi i ostalu potrebnu infrastrukturu. To su pristupi pašnjacima, kako bi se za dovoz dohrane i druge potrebe mogao primijeniti traktorski ili kamionski prijevoz, dakle gdje je to moguće uređenje gospodarskih prometnica. Ograde treba opremiti prolazima, koji omogućuju cirkulaciju stada, kada je to potrebno, a inače sprječavaju stoku da se nekontrolirano kreće. Konačno treba izgraditi sabirnice za vodu s pojilištima, objekte za periodičku dohranu ovaca, a tamo gdje se to bude predviđalo i mjesta za mužnju. U infrastrukturu treba ubrojiti i korale za sanitetsko tretiranje ovaca i selekciju, te prostor za strižu. Svi ovi objekti moraju biti tako održavani da uvijek djeluju kako je to zamišljeno.

Pravilno iskorištavanje pašnjaka osigurava stalno održavanje razine kvalitete paše. Pašnjaci se opterećuju prema plodnosti i veličini pregona tj. određuje se broj grla i dana koliko treba zadržati stado u istom pregonu. Samo na taj način osigurava se da stado popase i kvalitetnije i manje kvalitetne, za ukus stoke, manje poželjne trave. U protivnom, ako pašnjak nije dovoljno opterećen stoka bira samo trave, koje joj više odgovaraju i tako dolazi do negativne selekcije i pada razina kvalitete paše. Kada je pregon popasen stoka se premješta u drugi, dok se za prvi, koji se ostavlja da se obnovi, mogu, ako je potrebno predvidjeti mjere poput gnojidbe, dosijavanja i sl.

Suvremen pristup uzgoju stada u slučaju cresko-lošinjskog područja znači prije svega uzgoj domaće creske pramenke, koja je aklimatizirana na prirodne uvjete. Stada treba oplemenjivati selekcijom, što znači da stalno treba odvajati za klanje grla neprikladna za rasplod, bilo zbog starosti, bolesti ili lošeg stanja. Za rasplod treba osigurati dovoljan broj kvalitetnih ovnova. Vrlo je važno vremenski sinhronizirati janjenja, što znači da ovce treba na vrijeme pripremiti za parenje. Ovo se naročito odnosi na tjelesnu kondiciju, koja se popravljiva organiziranim dohranjivanjem. Znači da ratarska proizvodnja mora za razdoblje pred pripuštanje osigurati predviđeno sijeno, zmo ječma i drugu krmu. Nakon janjenja, da bi se ovci osigurala potrebna tjelesna kondicija za kvalitetno dojenje podmlatka, opet treba osigurati potrebnu hranu. Intenziviranje proizvodnje postiže se i izvansezonskim pripuštanjem. I ovdje, da ne bi došlo do iscrpljenja stada, dohranjivanjem se održava kondicija.

Proizvodnja mesa može se, osim navedenim mjerama, povećati i križanjem pramenke s ovdovima rase Würtenberg. To križanje je u pravilu samo za prvu ili još i drugu generaciju, a zatim se, ako se ženska janjad ostavlja za priplod, obavlja povratno križanje s pramenka ovdovima.

Ovčarska i kozarska proizvodnja usmjerena na proizvodnju mesa janjadi i kozlića vrlo se dobro zaokružuje s proizvodnjom ovčjeg i kozjeg mlijeka, odnosno njegovom preradom u sir.

Za proizvodnju mesa i sira treba predvidjeti i prateće objekte.

U prvom redu su to priručne klaonice i sirarske radionice.

Kako je već napomenuto nikakvu drugu stočarsku proizvodnju na veliko ne može se predvidjeti za cresko - lošinjsko područje, jer stajski uzgoj zbog teškoća opskrbe krmom i vodom, te zagađivanja okoliša gnojštima i zadahom ne dolazi u obzir. To se odnosi na sve vrste govedarstva, svinjogojstva i peradarstva. Te vrste stoke mogu se eventualno uzgajati pojedinačno, gdje za to ima uvjeta.

Na kraju ovih razmatranja o stočarstvu ne treba ispustiti iz vida pčelarstvo, za koje postoje odlični uvjeti i koje se posljednjih godina na ovom području uspješno razvija. Pčelarstvo, ako se organizira razmještaj košnica oko lucerišta u vrijeme cvatnje, može poboljšati oplodnju i time povećati proizvodnju sjemena lucerne, kod koje se može pojaviti nedostatak potrebnih prenosioca peludi. Pčelarstvo je visoko dohodovna djelatnost, treba biti obuhvaćeno planovima razvoja poljoprivrede, a poljoprivredna služba mora mu dati potrebnu stručnu pomoć i osigurati siguran otkup meda.

ZAKLJUČAK

U poslijeratnom razdoblju, zbog naglog razvitka drugih privrednih grana, posebno industrije i turizma, zapostavljanja poljoprivrede primjenom neodgovarajućih destimulativnih mjera, dolazi do zaostajanja i postepenog napuštanja poljoprivredne djelatnosti na manjim jadranskim otocima.

Poljoprivredne proizvodne površine pomalo zauzima makija i šuma, uništava erozija, a često ih nepovratno devastira izgradnja infrastrukturnih, stambenih, sportskih i turističkih objekata.

Obnova i razvoj poljoprivrede na manjim jadranskim otocima je nužnost, kako zbog potrebe razvitka istovremeno više privrednih grana, što malom otoku pruža privrednu sigurnost, tako i zbog proizvodnje hrane, što osim smanjenja troškova dopreme, obogaćuje turističku ponudu privlačnim lokalnim proizvodima.

Turizam se zanima za proizvode lokalne poljoprivrede i velikih je materijalnih mogućnosti. Zato potrebe i mogućnosti turizma treba uskladiti s planovima obnove i razvoja otočke poljoprivrede.

Obnova i razvoj otočke poljoprivrede mora ići u pravcu proizvodnje tradicionalnih,

osebujnih i zato vrlo traženih proizvoda. Ono što se mora mijenjati je tradicionalna tehnologija proizvodnje, koju treba osuvremeniti, kako zbog povećanja proizvodnje i time dohodovnog učinka, tako i zbog potrebe da se poljoprivredni posao olakša i time učini prihvatljivijim za nove generacije poljoprivrednika.

Programi obnove i razvoja otočke poljoprivrede moraju se osnivati na studijama i uopće rezultatima znanstvenih istraživanja, te postojećeg iskustva.

Osim financijskih sredstava treba osigurati i stručno rukovođenje obnovom i razvojem otočke poljoprivrede za što je potrebno osnivanje poljoprivredne službe, kojoj mora biti zadaća pružanje stručne pomoći, organiziranje ekipa za pojedine stručne intervencije, te organiziranje sigurnog plasmata proizvoda.

Jedan od preduvjeta obnove i razvoja otočke poljoprivrede je rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, jer samo njihovo rješavanje može omogućiti racionalno iskorištavanje poljoprivrednih proizvodnih površina.

Obnova i razvoj otočke poljoprivrede zahtijeva organizirano srednje i visoko školovanje stručnih kadrova, stalno doškolovanje poljoprivrednika i organizaciju znanstveno - istraživačku djelatnosti.

Cresko - lošinjsko područje s ukupno 18.550 ha poljoprivrednog zemljišta, od čega 16,4% su oranice i vrtovi, 4,9% vinogradi, 6,1% voćnjaci i 72,6% pašnjaci s povoljnim klimatskim uvjetima ima sve mogućnosti obnove i razvoja poljoprivrede. Limitirajući faktor su nestašice ljudske radne snage i vode, te rascjepkanost proizvodnih površina, pa su glavni preduvjeti osuvremenjivanje tehnologije proizvodnje, izbor usjeva, kod kojih je potreba za vodom ograničena, odnosno izbor racionalnih sustava navodnjavanja, gdje za to postoje uvjeti i konačno rješavanje imovinsko pravnih odnosa i time stvaranje mogućnosti za okrupnjavanjem proizvodnih površina, kao preduvjetom primjene suvremene tehnologije proizvodnje.

Na cresko - lošinjskom području postoje uvjeti za obnovu i razvoj ratarstva, vrtljarstva, vinogradarstva, maslinarstva s ostalim voćarstvom, te pašnjačko - ovčarske proizvodnje.

Ratarstvo treba u prvom redu osigurati dovoljno krme, sijena i zrna, za dohranu ovaca, dok se preostali kapaciteti mogu usmjeriti u proizvodnju mirisnog i ljekovitog bilja, te ljudske hrane. Vrtljarstvo u skladu s mogućnosti navodnjavanja i raspoložive radne snage treba usmjeriti u proizvodnju zimskog povrća, te usjeva, kod kojih se proces proizvodnje može racionalno mehanizirati. U skladu s tim treba razvijati i proizvodnju artičoke, komorača, šparoge, zanimljivih za turističko tržište i izvoz.

Na otoku Susku postoje sve prirodne mogućnosti za obnovu proizvodnje vinskih i stolnih sorti grožđa. Za vinske sorte treba predvidjeti plantažni uzgoj na gornjem platou otoka, dok bi se stolne sorte uzgajale na uskim terasama na strmom rubu otoka. Preduvjet je rješavanje imovinsko - pravnih odnosa i izgradnja gospodarske prometnice. Na ostalim prikladnim površinama otočja isto se tako može obnoviti i razviti vinogradarstvo, što treba uskladiti s raspoloživošću radnom snagom, te postojećim uzgojem i lovom na fazane.

Postojeće maslinarstvo treba rezidbom zbog oblikovanja krošnje, gnojdbom i zaštitom od štetnika, te obradom razviti da bude visoko proizvodno sa stalnim godišnjim rodnom. Razvijati treba i proizvodnju stolnih sorata. Sve uvjete za obnovu i razvoj ima i tradicionalna proizvodnja voća kao što su bajami, smokva, šljiva, breskva, jabuka, kruška, marelica, naranča, limun, mandarina, dinja, a svakako i aktinidija i dr.

Pašnjacima treba povećati proizvodnju njihovim melioriranjem, tj. krčenjem, čišćenjem od korova, dosijavanjem i gnojdbom, te urediti pregone, pristupe, prolaze i izgraditi sabirnice za vodu i ostalu infrastrukturu. Tako uređeni pašnjaci moći će prihvatiti ovčarsku i kozarsku proizvodnju i osigurati njezin razvoj. Ovčarstvo se mora osnivati na pramenki, koju treba oplemeniti selekcijom, a po potrebi i križati. Kozarstvo je prvenstveno dopuna ovčarstvu i namijenjeno je čišćenju pašnjaka. Primarnu proizvodnju mesa janjadi i kozlića treba nadopuniti

proizvodnjom ovčjeg i kozjeg mlijeka, te njegovom preradom u sir. Stajski uzgoj goveda i svinja, te uzgoj peradi nemaju na cresko - lošinjskom području uvjeta za razvoj zbog teškoća u opskrbi krmom i vodom, te zagađivanja okoliša gnojivima i zadahom.

Sve uvjete za razvoj na ovom području ima pčelarstvo.

4. LITERATURA

Antončić I., Čížek J., Salopek I., Seiwert V.: Projekt ratarske proizvodnje i mehanizacije iste za Unijsko polje. Institut za mehanizaciju, tehnologiju i graditeljstvo u poljoprivredi, Zgreb 1980.

Antončić I.: Mogućnost obnove i razvoja poljoprivredne proizvodnje cresko-lošinjskog područja. Zbornik radova Međunarodni seminar o pravcima razvoja malih mediteranskih otoka. Mali Lošinj 1987.

Antončić I.: Uloga mehanizacije u revitalizaciji poljoprivrede cresko-lošinjskog otočja. Zbornik radova savjetovanja Aktualni zadaci mehanizacije poljoprivrede. Opatija 1988.

Blašković V.: Gospodarsko-geografske oznake. Otok Susak. Zbornik radova JAZU, str. 45-72, Zagreb 1957.

Bogunović M., Romić D., Kisić I., Matić S., Prpić B., Rauš Đ.: Studija tala i površina pogodnih za poljoprivredu i šumarstvo SO Cres-Lošinj. Fakultet poljoprivrednih znanosti i Šumarski fakultet. Zagreb 1988.

Dumančić D.: Dugoročni program razvoja krmne i ovčarske proizvodnje na području otoka Unije. Institut za oplemenjivanje i proizvodnju biljka, Zavod za specijalnu proizvodnju bilja. Zagreb 1985.

Dumančić D.: Principi i metode rada unapređenja pašnjačke primarne i sekundarne proizvodnosti na Sredozemlju. Zbornik sažetaka priopćenja Trećeg kongresa biologa Hrvatske, Zagreb 1987.

Marinčić I., Šaljinović I., Doljanski D., Romić D.: Pedološko melioracijska studija sa idejnim rješenjem uređenja poljoprivrednih tala na objektima Unijsko polje, Čunsko polje i Rasadnik Čikat. Institut za agroekologiju. Zagreb 1984.

Miljković I., Dubravec I., Paulić Nada, Pavičić N., Iveković Vera: Analiza ekoloških uvjeta uzgoja bajama na distriktu Kurila kraj Čunskog, Mali Lošinj. Institut za voćarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo i vrtljarstvo. Zagreb 1985.

Mirošević N., Herjavec Stanka, Marić Jasmina, Šikić D., Winkler K., Kuštrak D., Tomić F., Romić D., Dolanjski D., Kozina B.: Godišnji izvještaji SIZ-u znanosti SRH znanstveno istraživačkog projekta „Revitalizacija vinogradarstva otoka Suska“. Fakultet poljoprivrednih znanosti Zagreb 1985.-1987.

Trinajstić I.: Pašnjačka vegetacija otoka Unije. Poljoprivredna znanstvena smotra br.74. Zagreb 1986.

Zaninović D., Biljan N., Matanić M., Erceg B., Buzinelo V.: Najekonomičniji način korištenja napuštenih poljoprivrednih površina otoka Susak, Unije, Vele Srakane i Male Srakane. Fitostanica Rijeka 1964. Razvoj poljoprivrede, ribarstva i ribarske industrije. Općina Cres-Lošinj 1981.

Adresa autora - Autor's address:

Dr Ivan Antončić, znanstveni savjetnik
Fakultet poljoprivrednih znanosti
Institut za mehanizaciju, tehnologiju i
graditeljstvo u poljoprivredi, Zagreb